

The Academy of Management and Administration in Opole

**Improving the Life Quality:
View of Scientists**

Volume of Scientific Papers

Opole
2019

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu

Improving the Life Quality: View of Scientists

Volume of Scientific Papers

Opole

2019

Improving the Life Quality: View of Scientists. Volume of Scientific Papers.
The Academy of Management and Administration in Opole, 2019; ISBN 978-83-946765-3-7 (electronic edition); pp. 660, illus., tabs., bibls.

Reviewers

prof. dr hab. Marian Duczmal
doc. Maryna Azhazha, PhD. (Ukraine)
doc. Ing. Stanislav Filip, PhD. (Slovakia)

Editorial Board

Olena Chukurna (Ukraine), Wojciech Duczmal, Józef Kaczmarek,
Tamara Makarenko (Ukraine), Oleksandr Nestorenko (Slovakia),
Tetyana Nestorenko (Ukraine), Iryna Ostopolets (Ukraine), Tadeusz Pokusa,
Jadwiga Ratajczak, Olha Shevchenko (Ukraine), Sławomir Śliwa,
Natalia Svitlychna (Ukraine), Pavlo Zakharchenko (Ukraine)

Editorial Office:

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu
45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego 18
tel. 77 402-19-00/01
E-mail: info@poczta.wszia.opole.pl

Publishing House:

© Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu
45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego 18
tel. 77 402-19-00/01

Authors are responsible for content of their materials.

ISBN 978-83-946765-3-7

© Authors of papers, 2019
© Publishing House WSZiA, 2019.

PART 2

FINANCIAL AND ECONOMIC INSTRUMENTS' USING TO IMPROVE THE QUALITY OF LIFE

<i>Bożena Gajdzik. Kierunki zmian w analizie wydajności pracy maszyn w Przemysle 4.0 – predictive maintenance.....</i>	90
<i>Stanisław Karleszko. Gospodarowanie odpadami w obiegu zamkniętym...</i>	102
<i>Daria Oleksyn. Zarządzanie w gabinecie kosmetycznym a budowanie relacji z klientem.....</i>	111
<i>Władysław Wornalkiewicz. Pozyskiwanie danych o odległościach dla potrzeb zagadnienia transportowego.....</i>	118
<i>Władysław Wornalkiewicz. Prognozowanie zewnętrznych usług transportowych.....</i>	137
<i>Władysław Wornalkiewicz. Zastosowanie taksonomii wrocławskiej.....</i>	157
<i>Aneta Wszelaki. Zakres sprawozdania finansowego jednostek mikro i małych w świetle regulacji ustawy o rachunkowości.....</i>	175
<i>Наталія Гавриленко, Олена Грищенко, Наталя Козицька. Особливості застосування деяких фінансових інструментів для підвищення якості життя населення.....</i>	189
<i>Михайло Грищенко, Ірина Литвиненко. Шляхи вирішення земельного питання в Україні.....</i>	200
<i>Григорий Саенко. Полилектическое отражение теневой экономики в среде общественных противоречий.....</i>	210
<i>Владислав Салов. Напрями підвищення рівня життя населення в Україні шляхом здійснення ефективної соціально-економічної політики.....</i>	225

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДЕЯКИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

*Наталія Гавриленко, Олена Грищенко, Наталя Козіцька
Первомайська філія НУК імені адмірала Макарова
Первомайськ, Україна*

Вченими багатьох країн досить тривалий час ведеться пошук показників, які найбільш б повно відображали реальний соціально-економічний стан суспільства. До числа таких, найбільш узагальнених, відноситься показник "якість життя населення".

У США, ФРН, Великобританії, Франції, Італії та інших країнах Заходу в останні роки були розгорнуті дискусії з приводу визначення поняття "якість життя", його змісту, розробки критеріїв і визначення умов для практичної реалізації в системі управління економікою країни. Пов'язано це було з тим, що в 50-60-х роках успіхи науково-технічного розвитку та досить високі темпи економічного зростання в ряді країн супроводжувалися негативними наслідками, які призвели до значного погіршення стану навколишнього середовища (вода, повітря, продукти харчування та ін.), зростанню до небезпечних меж шумів і психологічних навантажень, перетворення великих міст в місця, малопридатні для проживання.

Корінні зміни у вітчизняній економіці, пов'язані з розвитком ринкових відносин, породили масу проблем соціального характеру. Соціально-економічні трансформації не супроводжувалися оновленням системи соціального захисту. Перехід до ринку відбувався в умовах глибокої економічної кризи, підсумком якого стали зниження і різка диференціація доходів населення, зростання бідності, зниження рівня і погіршення якості життя населення країни.

В сучасних умовах в Україні реалізація завдань модернізації та переходу на інноваційні шляхи розвитку економіки вимагає і нових підходів до соціальної політики. На зміну економічними критеріями зростання доходів населення приходять критерії підвищення якості життя, а саморозвиток людського потенціалу стає метою і фактором економічного зростання.

Термін «якість життя» в економічній літературі з'явився не так давно, в середині 1950-х рр. Перші дослідження цієї проблеми були розпочаті в середині 1960-х рр., в період переходу економічно розвинених країн до постіндустріальної стадії розвитку. В даний час, незважаючи на зростання інтересу дослідників до даної категорії, в економічній літературі відсутній єдиний підхід до визначення якості життя.

У сучасній економічній літературі використовуються два підходи до визначення поняття "якість життя". У широкому сенсі під якістю життя розуміється сукупність різних потреб та інтересів населення. Це поняття охоплює: характеристики та індикатори рівня життя як економічної категорії, умови праці та відпочинку, житлові умови, соціальну забезпеченість і гарантії, охорону правопорядку і дотримання прав особистості, природно-кліматичні умови, показники охорони навколишнього середовища і, нарешті, суб'єктивні відчуття спокою, комфортності і стабільності. У вузькому сенсі це поняття охоплює всі перераховані характеристики, крім рівня життя в його економічному розумінні [1].

Суттєве значення в становленні теорії і практики категорії "якість життя", зокрема, побудови системи показників "якості життя" і оцінки рівня життя населення країни мають роботи: Баришевої А. В., Бобкова В. Н. Белякова Г. Я., Гелбрейта Дж., Майера В. Ф., Мстиславського П. С., Рімашевського Н. М., Ревайкіна А. С., Рутгайзера В. М., Саркісяна Г. З., Струмліна С. Г., Сухаревського Б. М.

Бідність, її природа та причини в тій чи іншій мірі були предметом дослідження Платона, Аристотеля, Н. Макіавеллі, П. Бурдьє, А. Сміта, В. Парето, Е. Дюркгейма, П. Сорокіна та ін. Розробниками теоретичних

концепцій бідності в Європі були С. Буш і В. Руонтрі, М. Оршанський, П. Таунсенд, А. Сіно, Л. Рейнвотер; в Україні – Ю. І. Саєнко, Г. З. Голеусов та В. П. Бевз.

Категорія «якість життя населення» повинна передбачати низку певних показників, які охоплюють доходи населення, розвиненість інфраструктури, житлові умови, рівень медичного обслуговування, екологічну обстановку в країні і регіоні, рівень розвитку об'єктів культури і мистецтва та ін., що визначають ступінь задоволення різноманітних потреб людини, і в обов'язковому порядку – частку витрат держави на розвиток соціальної сфери.

Соціально-економічна ситуація, що склалася в даний час в регіонах України, зумовлює необхідність проведення досліджень різних аспектів якості життя населення та пошуку більш надійних його показників, які дозволять місцевим органам влади надавати вплив на процеси формування і підвищення якості життя населення того чи іншого регіону.

В даний час не існує чітких критеріїв, що характеризують якість життя населення, але всі їх можна поділити на три групи:

1) індикатори добробуту людини (величина і структура доходів і споживання населення, накопичені фінансові та матеріальні активи, розмір валового внутрішнього продукту на душу населення);

2) індикатори накопичення людського потенціалу (рівень і якість освіти, стан здоров'я, коефіцієнт природного приросту населення, культурний потенціал і духовний розвиток);

3) індикатори стану довкілля (динаміка середньої тривалості життя, рівень розвитку галузей соціальної інфраструктури, стан навколишнього середовища, індекс соціальної напруженості).

По суті рівень якості життя населення показує, наскільки держава справляється зі своєю найважливішою функцією – рівномірного розподілу обмежених ресурсів між всіма членами суспільства. Адже в дійсності саме цей показник, а не зростання ВВП, рівень інфляції, бюджетний дефіцит або інші макроекономічні показники, є індикатором ефективності проведеної в країні

соціально-економічної політики. На жаль, вітчизняна практика свідчить про низьку соціальну складову економічної політики, неефективність державного фінансування соціальної сфери і вкрай низький рівень оплати праці в даних галузях. Як наслідок, отримуємо погіршення більшості показників, що характеризують якість життя населення.

Чисельність населення країни 2017 року становила 44,03 млн осіб (32-ге місце у світі) [2]. За оцінкою Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2018 року чисельність наявного населення України без врахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і міста Севастополь становила 42 386 403 осіб [3]. Чисельність українців стабільно зменшується, народжуваність 2017 року становила 10,3‰ (189-те місце у світі), смертність – 14,4‰ (5-те місце у світі), природний приріст -0,41% (220-те місце у світі).

У першій половині XX століття, населення України, зокрема українці, пройшли випробування війнами репресіями, голодомором, депортаціями. За деякими оцінками демографічні втрати України за цей період становлять близько 16 млн. осіб [4].

У другій половині XX століття динаміка показників демографії України характеризується швидким відновленням населення з подальшим зниженням темпів приросту й негативним приростом населення в 90-х роках. У Другій світовій війні Україна втратила 14 млн осіб [5]. Тільки в 1959 році, в Українській Радянській Соціалістичній Республіці, чисельність населення сягнула довоєнного періоду в 42,1 млн осіб. Проте, при подальшому збільшенні загальної чисельності населення, динаміка показників природного та міграційного приросту людності вже характеризується тенденцією до зниження. Так, упродовж першого повоєнного міжпереписного періоду (1959-1970 роки) чисельність населення зросла на 12,5%, протягом другого (1970-1979 роки) – на 5,4%, третього (1979-1989 роки) – лише на 3,7%. У період 1989-1993 років чисельність населення України зросла всього на 1,5%. Того ж 1993 року було зафіксовано найбільшу чисельність населення України –

52,2 млн осіб. Проте, наприкінці 90-х років Україна почала втрачати населення. Кількість людності в Україні 2001 року в порівнянні з 1993 роком скоротилася на 7,2%. На початку XXI століття кількість населення України скорочується й далі, у 2001-2013 роках – зменшилася на 6%. За 2017 рік чисельність населення зменшилася на 198 139 осіб, природне скорочення становило 210 136 осіб [6]. Природний приріст населення в країні 2017 року був негативним і становив -0,41%.

Народжуваність в Україні, станом на 2017 рік, дорівнює 10,3‰ (189-те місце у світі). 2012 року середній коефіцієнт народжуваності становив 11,4‰ (народжень на 1000 осіб). Народжуваність у сільській місцевості є традиційно вищою – 12,6‰ проти 10,9‰ у міських поселеннях [7].

Смертність в Україні 2017 року становила 14,4‰ (5-те місце у світі) [2]. 2013 року в Україні померло 662 368 осіб, що становить 14,6 випадку на 1000 осіб. У порівнянні з 2012 роком кількість померлих зменшилась на 0,1%, у порівнянні з 2005 роком, коли був зафіксований найбільший пік смертності з 1995 року – на 15,3%. У регіонах показник смертності коливався від 9,9 на 1000 мешканців у Києві до 18,7 у Чернігівській області. Найвищі показники смертності характерні для північно-східних районів Чернігівської та Сумської областей, де найбільш виражений процес старіння населення і де коефіцієнт смертності перевищує 25 осіб на 1000 [7]. Смертність сільського населення перевищує смертність міського населення. 2012 року середній коефіцієнт смертності у містах був на рівні 13,1 випадку на 1000 осіб (від 9,5 у Рівненській області до 15,8 у Донецькій), тоді як у селах коефіцієнт смертності дорівнював 17,7 особи на 1000, від 12,1 у Закарпатській області до понад 27,2 у Чернігівській області [8]. Найнижча смертність (менше 7-8 випадків на 1000 осіб) традиційно фіксується у містах Вараш, Теплодар, Нетішин, Южноукраїнськ, Енергодар, які характеризуються молодогою структурою населення [8].

Середній вік населення України становить 40,6 року (45-те місце у світі): для чоловіків – 37,4, для жінок – 43,7 роки [2]. Для сучасної демографічної ситуації

характерне поступове старіння населення України. Внаслідок постійного зниження народжуваності впродовж останнього століття, частка дітей знизилась з приблизно 40% на початку XX ст. до 15% на поч. XXI ст. Частка працездатного населення змінювалася повільно і коливалась у межах 60-62%. Натомість, зі збільшенням тривалості життя і зниженням смертності, спостерігалось зростання частки населення віком за 60 років – від 3-4% на початку XX століття до 21% на початку XXI століття [8].

Очікувана середня тривалість життя в Україні потроху збільшується і 2017 року становила 72,1 роки (150-те місце у світі), для чоловіків – 67,4 роки, для жінок – 77,1 роки [2]. Середня очікувана тривалість життя в Україні у 2008-2009 роках становила 69,3 роки, в тому числі у міських поселеннях – 70,0 роки, сільських – 67,8 роки.

Тривалість життя у міських поселеннях на 2,2 роки вища, ніж у сільських (69,0 проти 66,8 роки). Це характерно для всіх регіонів України, за винятком Закарпатської області, де тривалість життя в сільській місцевості на 0,9 роки вища ніж у містах. Найбільше перевищення тривалості життя у міських поселеннях над сільськими зафіксоване у Чернігівській (5,5 роки) і Житомирській (4,4 роки) областях.

Середня тривалість життя чоловіків на 11,1 роки менше ніж у жінок (63,8 та 74,9 відповідно). Цей розрив є більшим у сільських поселеннях (11,9 роки), ніж у міських (10,6 роки). Найбільше перевищення (13,8 роки) спостерігається у Чернігівській області, причому серед сільського населення воно становить 15,9 роки). Найменші відмінності у тривалості життя чоловіків і жінок характерні для міста Києва (9 років) та Чернівецької області (9,6 роки).

Забезпеченість лікарями в країні на рівні 3,54 лікаря на 1000 мешканців (станом на 2013 рік) [2]. Забезпеченість лікарняними ліжками в стаціонарах – 9,0 ліжка на 1000 мешканців (станом на 2012 рік). Загальні витрати на охорону здоров'я 2014 року становили 7,1% ВВП країни (66-те місце у світі) [2].

Смертність немовлят до 1 року, станом на 2017 рік, становила 7,8‰ (158-ме місце у світі); хлопчиків – 8,7‰, дівчаток – 6,9‰ [1]. Рівень материнської

смертності в 2017 році становив 24 випадки на 100 тис. народжень (125-те місце у світі) [2].

Чисельність виявлених хворих на СНІД збільшується, в 2016 році було зареєстровано 240,0 тис. ВІЛ-інфікованих (23-тє місце у світі), це 0,9% населення в репродуктивному віці 15-49 років (46-те місце у світі) [2]. Смертність від цієї хвороби поступово знижується, 2016 року померло 8,5 тис. осіб (22-ге місце у світі) [2].

Частка дорослого населення з високим індексом маси тіла в 2017 році становила 24,1% (61-ше місце у світі).

Співвідношення осіб, що в економічному плані залежать від інших, до осіб працездатного віку (15-64 роки) загалом становить 44% (станом на 2017 рік): частка дітей – 21,8%; частка осіб похилого віку – 23%, або 4,3 потенційно працездатного на 1 пенсіонера [2]. Загалом ці показники характеризують рівень потреби державної допомоги в секторах освіти, охорони здоров'я та пенсійного забезпечення, відповідно. За межею бідності в 2010 році перебувало 24,1% населення країни [2].

Станом на 2017 рік уся країна була електрифікована, усе населення мало доступ до електромереж.

Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України з 2006 року проводиться прогнозування основних демографічних компонентів, що визначають чисельність і статеву-вікову структуру населення у перспективі [9]. За даними останнього перерахунку 2011 року, населення України за середнім варіантом прогнозу становитиме в 2020 році 44,3 млн. осіб і зменшиться до 39,2 млн. в 2050 році та до 37,1 млн. у 2060 році. Низький варіант прогнозу передбачає до 2060 року зменшення чисельності населення України на 35% порівняно з 2011 роком до 29,8 млн. осіб, тоді як за високим варіантом це зменшення становитиме лише 3%.

Використання бюджетних інструментів направлено на фінансове забезпечення галузей соціальної сфери, за допомогою бюджетних коштів відбувається вирішення першочергових соціальних задач і проблем. Однак слід

врахувати, що переслідування мети якнайшвидшого підвищення якості життя шляхом простого збільшення бюджетних соціальних витрат може призвести до надмірної навантаженні на державу, що негативно позначиться на розвитку економіки.

Скорочення чисельності населення України і трудових ресурсів являє собою реальну економічну загрозу майбутньому країни. У зв'язку з цим напрошується висновок про зниження ролі прямих методів бюджетного регулювання підвищення рівня і якості життя людей. На їх зміну повинні прийти непрямі фінансові методи – податкові та страхові інструменти.

Найважливішим напрямком досягнення соціальної справедливості є згладжування диспропорцій в рівні доходів населення, так як не можна допустити надмірний відрив багатих верств населення від більшості, а бідних верств від середнього рівня. Держава зобов'язана бути соціальною, інакше, без соціальної справедливості, є ризик підірвати суспільну стабільність. У зв'язку з цим податкові методи повинні стати найважливішим інструментом досягнення соціальної справедливості, вирівнювання соціального стану, підтримки найменш захищених верств населення. Оподаткування є одним з головних економічних інструментів держави, що впливають на рівень доходів населення і, отже, на його добробут. Вплив рівня доходів людини на її задоволеність життям в даний час визнається одним з найбільш важливих показників за суб'єктивним відчуттям благополуччя. Таким чином, з ростом доходів відчуття благополуччя людини повинно зростати. Регулюючий вплив податків на рівень і якість життя перш за все проявляється через вплив податкових ставок і податкових пільг на рівень реально наявних доходів населення. Найважливішим податком, що робить найбільш активний вплив на рівень життя населення, є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО).

Згідно зі стандартами Міжнародної організації праці, величина мінімальної заробітної плати повинна бути встановлена на рівні не нижче прожиткового мінімуму працездатної людини, оскільки основною функцією мінімальної заробітної плати є відновлення витрачених трудових зусиль на мінімально

необхідному рівні. Дана відповідність також закріплена в законодавстві України. Розмір мінімальної заробітної плати переглядається щорічно не рідше одного разу на рік та встановлюється Верховною Радою України за поданням Кабміну у Законі про Державний бюджет України. При обговоренні розміру мінімальної зарплати на наступний бюджетний рік враховуються пропозиції, вироблені шляхом переговорів спільного представницького органу об'єднань профспілок і спільного представницького органу об'єднань організацій роботодавців на національному рівні. Розмір мінімальної заробітної плати не може бути нижче за прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на відповідний бюджетний рік (ст. 10 Закону про оплату праці, ст. 95 КЗпП) . Однак на практиці спостерігаємо, що мінімальна заробітна плата тривалий час стійко була нижче величини прожиткового мінімуму, складаючи в різні роки від 20% і до 60%. За розрахунками Мінсоцполітики фактичний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб з урахуванням суми обов'язкових платежів відповідно до чинного законодавства у цінах серпня 2019 року становив 4722,36 грн. Таким чином, законодавчо встановлений на серпень 2019 року прожитковий мінімум для працездатних осіб (2007 грн.) занижено порівняно з його фактичним розміром у 2,2 рази або на 2715 грн. Мінімальна заробітна плата була нижчою від фактичного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 549 грн. або на 12%. Мінімальна заробітна плата (4173 грн.) у серпні 2019 року склала 39,5% від середньої при рекомендованому Міжнародною організацією праці і Світовим банком співвідношенні на рівні 50-60%. Заробітна плата працівників окремих галузей бюджетної сфери залишається нижчою ніж середня по економіці: в освіті – 7349 грн. (або 69,7% від середньої по економіці), охороні здоров'я та надання соціальної допомоги – 7067 грн. (або 67,1% від середньої по економіці). Найбільшою середня зарплата є в Донецькій (11937 грн.) області та м. Києві (15694 грн.), найнижчою – у Чернівецькій області (8017 грн.) [10].

Індекс реальної заробітної плати у серпні 2019 року порівняно з липнем 2019 року становив 96,3%, а відносно серпня 2018 року – 107,7%. На 2,8% у

серпні 2019 року зросла заборгованість з виплати заробітної плати та станом на 1 вересня 2019 року склала 2816,8 млн. грн. 102,3 тисячам працівників економічно активних підприємств (на 13,0% більше ніж на початку року) не виплачено 1658,5 млн. грн., з яких 323,4 млн. грн. – борги державних підприємств. Працівникам промисловості заборговано 2216,4 млн. грн. або 78,7% від загальної заборгованості.

Таким чином, виходить, що держава сама порушує встановлені закони. Мінімальний розмір оплати праці – це базовий соціальний норматив, на якому повинна будуватися вся система заробітної плати. У даній ситуації, на нашу думку, необхідне істотне коригування методики розрахунків прожиткового мінімуму, що дозволяє відобразити якомога більшу кількість факторів, які впливають на якість життя населення; обов'язкове встановлення мінімального розміру оплати праці на рівні не нижче прожиткового мінімуму працездатного населення; введення обов'язкового контролю за виконанням нормативних документів, а також санкцій за неналежне їх виконання.

Література

1. Маллаева М. И. Социальная защита населения: вопросы теории и практики. Махачкала: Наука плюс, 2009. 288 с.
2. Ukraine // The World Factbook. – Washington, D.C.: Central Intelligence Agency.
3. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2018 року та середня чисельність у 2017 році: [укр.] // Державна служба статистики України.
4. Національний атлас України, 2007.
5. Петро Процик. Україна. Друга світова. Тільки цифри: / Петро Процик // Українська правда. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2010/05/7/5017138/>.
6. Природний рух населення у 2017 році // Державна служба статистики України.
7. Населення України на 1 січня, починаючи з 1990 року // Державна служба статистики України.

8. Населення України: [укр.] // Державна служба статистики України.
9. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е. М. Лібанової. – К.: Український центр соціальних реформ, 2006. – 138 с. – ISBN 966-8998-22-7.
10. Прожитковий мінімум, динаміка середньої заробітної плати та стан виплати зарплати у серпні 2019 року // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ibuhgalter.net/news/5708>.